

תוכן עניינים

1.....	מבוא
3.....	פרק 1 : מהי נשירה סמויה?
5.....	פרק 2 : קשיים לימודיים הגורמים לנשירה סמויה
7.....	פרק 3 : קשיים חברתיים הגורמים לנשירה סמויה
11.....	פרק 4 : תרומת המורה לצמצום נשירה סמויה על פי תיאוריית ההתקשרות
15.....	פרק 5 : דיון וסיכום

מבוא

גיל ההתבגרות מפגיש את בני הנועם עם שינויים ואתגרים התפתחותיים, סביבתיים, לימודיים ונפשיים. כל אלו דורשים מאמץ הסתגלותי מיוחד וכוחות התלויים לעיתים קרובות בטיב הקשרים הבינאישיים שרקמו, התמיכה לה הם זוכים ומצבם הנפשי (בן-עתר וקרייטלר, 2019). לפיכך, קיימת חשיבות להבנת הגורמים המשפיעים על מבגרים ועל תפקודם הלימודי והבית ספרי. הנשירה הסמויה הפכה רעה חולה הרת גורל במוסדות החינוך בארץ ובעולם בעידן הנוכחי (הראל פיש, 2011). לכן, העבודה הנוכחית תבדוק את השפעת תפקיד המורה על נשירה סמויה מבית הספר ומתוך ש כך תנסה לעמוד על האמצעים שיש ברשותו באמצעותם יוכל לסייע לתלמידים עם נטייה לנשירה סמויה.

במהלך השנים האחרונות נחשפתי במהלך היוםיום שלי להשפעות החיוביות של תמיכה חברתית ובפרט של דמויות סמכות, על התמדתם של ילדים, כוחותיהם ותחושת המסוגלות בעמידה במשימות הלימודיות ובמשימותיהם תלויות גיל. בהלימה, אלו שסבלו מביקורת חוזרת ממורה משמעותי עבורם, מורה שאינו מאמין ביכולותיהם ולא מעודד, התקשו למצוא כוחות ולעיתים קרובות "נעדרו" לא רק בגופם, אלא גם ברוחם מתוכניות הלימוד. לפי הראל-פיש (2011) תמיכה ומעורבות מבוגרים בכלל ומורים בפרט מהוות גורמי חוסן חינוכיים למניעת התפתחות של התנהגויות סיכון, ביניהן נשירה מלימודים (הראל-פיש, 2011). מכיוון שאחי הצעיר סובל מקשיים לימודיים וחברתיים חריפים ואני עדה לכך שהתמודדות זו גוזלת ממנו משאבי נפש רבים. החוויה הבית ספרית מותירה אותו מרוקן מכוחות עד כדי כך, שרגליו אינן מצליחות לשאת אותו לבית הספר, בין המובן הפיזי ובין במובן המטפורי. התנהגות כזו ככל שתימשך, כך הסיכוי שתהפוך לנשירה סמויה ואפילו גלויה גדול. הזיקה האישית שלי מניעה אותי לחקור את הנושא ולבחון את סוגיותיו בכדי להצליח לסייע בדי' אמותיי לאחי, ולהשיבו להתמודדות עם מסגרת בית הספר, גם אם לא פעם הדבר כרוך בקשיים. אחת ממטרותיה של עבודה זו היא להבין את התופעה טוב יותר בכדי לגייס משאבי נפש וכוח בכדי להמשיך ולסייע למשפחה שלי במובן הרגשי והפיזי כאחד.

תופעת הנשירה ממערכת החינוך הינה תופעה רחבה ומורכבת אשר השלכותיה משפיעות על החברה כולה (כנסת, 2014). אחוז הבלתי מועסקים בארץ בקרב בעלי השכלה גבוהה הינו נמוך מאחוז הבלתי מועסקים בקרב בעלי השכלה נמוכה יותר, הן אצל גברים והן אצל נשים, כאשר כעשרה אחוזים מהבלתי מועסקים לא סיימו לימודי תיכון (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012). לתלמידים שנשרו ממסגרות לימודיות סיכויים גבוהים יותר להרוויח שכר נמוך יותר ולחיות בעוני, מאשר תלמידים שסיימו עם תעודת בגרות מלאה (Hawkins, Jaccard, & Needle, 2013). למעשה השפעות הנשירה נותנות את אותותיהן בכלכלת המדינה, בתעסוקה, באבטלה, בעוני ובהתנהגויות סיכון, כמו עבריינות ושימוש בסמים. אשר על כן, נשירה ממערכת החינוך היא אחד הגורמים המרכזיים המזינים והמשמרים את הפערים החברתיים שבהם אנו נתקלים בכל חברה וגם בישראל. מכאן, קיימת חשיבות באיתור נושאים פוטנציאליים וטיפול בהם. יתרה מכך, תחת הגישה הראקטיבית הקיימת היום במערכת החינוך, יש לנקוט בגישה פרואקטיבית, משמע איתור הגורמים שמהווים גורמי סיכון להתפתחותה של נשירה וטיפול בגורמים אלו עוד באיבם. כך, לא זו בלבד שתמנע הנשירה, אלא שימנע מראש הפוטנציאל לנשירה, ימנע סבל מיותר, וסיכויי ההצלחה הם גדולים יותר (דוברת, 2005; כנסת, 2014).

בעוד הגדרתה של נשירה גלויה היא ברורה, שכן מהווה ניתוק פיזי חד-משמעי שאינו משתמע לשתי פנים, נשירה סמויה אינה מוגדרת באורח שהביא להסכמה רחבה בקרב האוכלוסייה המדעית. ייתכן מאוד שהעדר הגדרה זו, הוא אחת הסיבות לעובדה שהנשירה הסמויה נחקרה פחות מאשר רעותה הנשירה הגלויה.

פרק 1 : מהי נשירה סמויה?

נשירה והתנתקות של מתבגרים ממערכת החינוך הפורמלית הן תופעות ידועות ברחבי העולם. בבואנו לבחון את התופעה, חשוב להבחין בין נשירה גלויה לבין נשירה סמויה. המונח "נשירה גלויה" ("actual dropout") מתאר מצב של התנתקות פיזית של המתבגר ממערכת החינוך (Dupper, 1993; Franklin, McNeil, & Roosevelt, 1991). מדינות רבות רואות את נושא הנשירה מבתי ספר כבעיה משמעותית (Aloise-Young, 2002), ונמצא שמתבגרים שנושרים ממערכת החינוך הפורמלית נמצאים בסיכון גבוה להסתבכות בפעילויות לא חוקיות ובהתנהגות עבריינית (Beauvais, Chavez, Oetting, Deffenbacher, & Comell, 1996). נשירה סמויה (hidden dropout), בניגוד לנשירה גלויה לא נחקרה לעומק. נשירה סמויה מתארת תופעה בה מתבגרים אינם לוקחים חלק פעיל בתהליך הלמידה. במקרים רבים הם מופיעים פיזית במוסד החינוכי, אך הם אינם לוקחים חלק בתהליכי הלמידה המתקיימים בכיתה (Stamm, Holzinger-Neulinge, & Suter, 2012; Sultana, 2006).

נשירה היא תהליך דינאמי ומתמשך. התופעה יכולה להתחיל בהתנהגויות שליליות מזעריות שגדלות באופן מדורג עד שהנשירה הסמויה עלולה להפוך לנשירה גלויה. סבר (2002) טוען ששתי תופעות עשויות לשמש תמרורי אזהרה לנשירה סמויה: נוכחות לא סדירה בבית הספר וניידות בבית הספר. מקרובה והרצוג (Makarova & Birman, 2015) מצאו שמהגרים למדינה חדשה בעלי הישגים אקדמיים נמוכים, שאינם מעריכים את בית הספר ומדווחים על יחסים בעייתיים עם מורים ועמיתים, נוטים להסתיר את הנשירה הסמויה שבחלוף הזמן עלולה להפוך לנשירה גלויה מבית הספר.

עקב העדר הגדרה ברורה לנשירה סמויה, קיים פער בין שיעורי הנשירה הרשמיים, המתייחסים לנשירה הגלויה (הפיזית) בלבד, לבין שיעורי הנשירה האמיתיים, הכוללים את שיעוריה הנשירה הסמויה. על פי סם ווירטה (Sam & Virta, 2003) שיעורי הנשירה מבית הספר עשויים להיות גבוהים פי שלושה מהערכות הרשמיות. הועיל שנושרים סמויים נוכחים באורח פיזית, המערכת רואה בהם תלמידים פעילים. רוזנבלום, גולדבלט ומוין (Moin, 2008 & Rosenblum, Goldblatt) טוענים שנשירה סמויה עשויה להיות השלב הראשון של הנשירה הגלויה. לכן, יש להעביר את הדגש מהשלב האחרון של הנשירה לשלבים המוקדמים, כלומר לזהות את התלמידים השקטים שאינם מצליחים לתפקד באופן המצופה מהם (Lamb & Markussen, 2011).

במובנים מסוימים, ניתן לחבר את המונח "נשירה סמויה" עם המונח "מעורבות בבית הספר" (Fredricks, Blumenfeld, & Paris, 2004; Teuscher & Makarova, 2018). מעורבות בבית ספרית הומשגה ונבדקה בעיקר בהקשר של תלמידים שנכחו בבית הספר ולקחו חלק בפעילויות לימודיות ברמות שונות. מונח זה נבדק בקושי ביחס לתלמידים הנמצאים רשמית במערכת החינוך, אך כמעט ואינם עוסקים בפעילות לימודית, במילים אחרות נשירה סמויה.

אפליה היא אחד הגורמים המרכזיים למצוקה בכלל ולמצוקת בני נוער בפרט והיא קשורה לבעיות הסתגלות של מהגרים לארצם החדשה ושל בני נוער מהגרים בפרט. נמצא כי תחושת בני נוער שהם מופלים לרעה, עשויה להשפיע בעקיפין על יכולות התפתחותיות ואקדמיות שלהם. האפליה